

Borsodi L. László

BLOKKEREK

– Zsidó Ferenc: *Huszonnégy* –

Nemecsek Ernő, Boka János, Áts Feri, Geréb Dezső, a Pásztor testvérek, gittegylet, einstand, grund: fogalommá vált nevek, nevekké vált fogalmak, jellemek, érzések, színek, hangulatok, amelyekből összeáll Pál utca, az elvesztett gyermekkor világa.

Egy másik felsorolás egy másik regényből, Zsidó Ferenc *Huszonnégyéből*¹. Az egyedül élő Sima László. Vágási István festő, a felesége és egy szem gyermeke. Lajta László villanyszerelő és a felesége. Füleiné és a férje, akit távollétében egy kaland erejéig Vajda pótol. A Kalányos család: János, a felesége, Ilona és két lánygyermekük. Vikárék: Imola, a tanárnő és férje, István, aki mérnök. Menyhárt Gizella egyedülálló, ötvenes asszony. Az állandóan patáliázó Kincsesék: hisztérikus asszony, üvöltöző férj, jajongó gyerekek. Vajda Gergely tömbházlakó és felesége. A mindig foglalt és a blokkból magánházaba költözni készülő Vass Imre és felesége. A kutyamániás és a gyerekükről megfélelmező Váncsa Csaba és Éva. Guzs Ferenc vénlegény, aki albérlőjével lakik. A nem széplélek Szép Jenő írói ambícióktól hajtott kapus, aki feleségével és két felnőtt korú gyermekével él. Fekete Sándor, alias Lapostyúk és felesége, Lapostyúkné meg a fiuk, Laposcsirke. Keszeg Irma néni, özvegyasszony, a blokk kontyosrádiója. Korpos Tamás és Klaudia, akiknek nincs se gyermekük, se történetük. Kántorék, fiatal házaspár, akik „Németben” vagy „Olaszban” vendégmunkán vannak. Nagy András, azaz Bandi bácsi, a lépcsőházfelelős és felesége, Mária néni. Gábosék és Biri néni, Gábos Lajos anyósa, a kölcsön(ből) élők. Kálmán László, Teréz és a leányka – a másik vendégmunkás család, valamint a pince, a szárító, a lépcsőház, a padlás. A fenti felsorolás terjedelmes: helyszínek és emberek, életképtörédek, villanások egy kortárs regényből, a kortárs világ sejtjei, amely belőlük áll, de amelyek és akik nem válnak emlékezetessé. Nem azért, mert alkotójuk rosszul álmodta és írta volna meg őket, hanem mert létezésüktől fogva (*de genere*)

1 Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2017.

ilyenek: nevük nem életpályákat, emberi sorsokat jelöl, hanem eseménytelen, céltalan életecskéket, átlagos, kisszerű alig-embereket és egy-két család alig hihető boldogságát. Nevük lehetne bárkié és mindenkié, mert bárki élhetné az ő életféleségüket, mint ahogy egyszerű gondolkodásával többnyire mindenki a másikat éli, a másikkal foglalkozik, és amint a részletező felsorolásból is kiderül (bár akadnak egyéni törekvések), mindenki ugyanúgy vagy hasonlóképpen, hasonló felállásban él, mint a másik, lényegileg pedig sem önmagukhoz, sem egymáshoz nincs közük, idegenek. Blokkosok ők, a szürke árnyalatai, egy függőleges utca lakói, akiknek fátumszerűen fizikailag egymás mellett, fölött, alatt adatik élniük, és akiknek éppen ez az átlagos, színtelen volta vágja mellbe az olvasót, tehát válnak mégis emlékeztetéssé.

Erről a függőleges utcáról szeretne egy közülük riportot készíteni: Vajda Gergely újságíró, aki ugyanolyan nyomorú körülmények között él feleségével, ugyanabban a konyha-fürdő-hálószoba térben, mint sokan a lakótársak közül. Vajda Gergely, a lakók által értelmiséginek tartott, valójában kisszerű és tehetségtelen újságíró egy nap megvilágosodik, és nagyarányú vállalkozásba kezd: a számmisztikától elbűvölve huszonnégy óra alatt riportot akar készíteni a huszonnégy egységből álló blokkról (*blokk*ról és nem *panel*ről, mert a mű mint erdélyi regény a *tömbház*at nem *panel*nek, hanem az erdélyi köznyelvben német/román mintára meghonosodott *blokk*nak nevezi), amely magában foglalná a húsz lakrészben élőkkel készített beszélgetések kivonatát, életrüknek, valamint a négy fontos közös blokkos helyszínnek, azok atmoszférájának a szubjektív bemutatását: a pincéjét, a szárítóét, a lépcsőházét és a padlásét.

Zsidó Ferenc művének *A kezdet* című fejezete még azt mutatja (teljesen megalapozottan), hogy a regény mint szépirodalmi műfaj képes olyan nem szépirodalmi, ebben az esetben publicisztikai műfajt *teremteni*, abban megszólalni, amely fikatív keretben a realitás látszatát keltő életvilágot jelenít meg. A további számozott fejezetek azonban – szám szerint huszonnégy (önreflexióként: a regény mint blokk, mint építmény?!) – arról győzik meg az olvasót, hogy a *Huszonnégy* nem riportregény, hanem a riport műfaj születési lehetőségéről és egy átfogónak tervezett riport előmunkálatairól, megalkotási folyamatáról és elpuskázásáról szóló mű.

Hogy ez a riport Vajda minden törekvése ellenére sem fog sikerülni, az nemcsak abból sejthető, hogy Vajda valóságába már az első fejezetben mintegy szürrealisztikusan betör az abszurd, a pincében megszólal a patkány, és Örkény *Gondolatok a pincében* című egypercesére hajazva patkánytávlatból mutat rá az emberi közönyre és elidegenedésre (amely ekként a riportkészítő lelki sivárságának, kiüresedett emberi kapcsolatainak is lehet a szimbóluma), hanem a főszereplő szaktudásának hiányos voltából is. A riport ugyanis meghatározása szerint érdekes eseményről szóló, emberközpontú műfaj, amely helyszíni tapasztalatok alapján, az illetékesek megszólaltatásával készül, oknyomozó, valóságmagyarázó, amelyben a történet a meghatározó. A riporter pedig felderít, értékkel, általánosít, és szubjektíven állást foglal(hat). Vajda azonban nem állást foglal, hanem – mivel nem úgy alakulnak a történések – eltapossa a patkányt, azaz preconcepcióval közeledik riportalanyához, nem engedi meg neki a szabad véleménynyilvánítást, az érvényesülést, és megváltoztatja a tényeket. Nem csoda, hogy „Rossz előérzete támadt: az első fejezetet elszurta.” Az is viszonylagossá válik – és ebben, fenntartva a rejtélyt, nem igazít el az elbeszélő sem –, hogy végül valóban megölte a patkányt, vagy csak álmodta az egészet, esetleg hárit, mondván: kiesve a sajátjából, belépett a patkány idejébe, ezáltal a regényt párbeszédbe állítva a tudatregény hagyományával.

A rossz előjel ellenére Vajda végigjárja a földszintet és a négy emeletet, a pincét és a padlást is beleszámolva, a hét szintet, mindenkihez bekopog, egy kivételével (Korposékat leszámítva) mindenhova beléphet, fogadják, de nem tud távolságot tartani, noha a felemásan elkészített riportok végén nemegyszer menekülni kényszerül. Riportalányaival verbálisan rámenős (például Sima Lászlóval: „– Mit akart az előbb mondani? – csöknyösködött Vajda”), magában megszólja őket, érzelmileg implikálódik és triviális („Vajdának az volt az érzése, másként érti, mint ahogy ő gondolta. (...) Mintha – állapította meg némi rosszallással magában – a festő úrnak [ti. *Vágásinak*] fingja sem volna a művészetelméletről.”), néhol egyenesen indulatos (Szép Jenővel „Egy pillanatig szinte ellenségesen tekintettek egymásra, Vajda háborgott, hogy mégis mit gondol magáról ez a fajankó”), sőt nemcsak érzelmileg, hanem fizikailag is átlépi riporter szerepkörét, amennyiben belemegy a szexuális kalandba Füleivel, a „festett hajú, erőlködően

fiatalos nő"-vel, akit valójában megvet. Olykor didaktikus és kioktató. A számítógépfüggő Lajta László villanyszerelővel így ironizál:

„– Milyen izgalmas dolog például egy tengerentúlival pasziánszozni!
– folytatta [*Lajta*].

– Miért izgalmasabb, mint például a feleségeddel?”

Vass Imrével kapcsolatban pedig – noha rádöbben emberi kapcsolatainak sivárságára, saját világban való idegenségére – közhelyekben moralizál: „Vass... Vass... Kissé röstelkedve állapította meg, hogy ezennel lezárult szomszédi kapcsolatuk mintapéldája lehetne annak, amit a 21. századi ember (nem létező) társas viszonyairól mondani szoktak. Mert bizony ők eddig úgy »eléltek« egymást mellett Vassékkal, hogy fel sem merült bennük: esetleg közeledhetnének egymáshoz.” És ha az elszánt riporterre jellemző szívóosság, a téma következetes felfejtése iránti elkötelezettsége, valamint az önkritikára, öniróniára való hajlamának a megvillanása („A titkaimról kellene faggatnom magam, amiket magamnak sem merek bevallani.”) szimpatikus is lenne Vajdában, ezt a szimpátiát megszünteti, sőt bizonyos pontokon olvasói ellenszenvet vált ki vele szemben a belső monológból feltáruuló manipulációs szándék. Vajda a cél, a riport megvalósulása érdekében mást mutat kifelé, mint amit valójában érez és gondol, például Vikárnéről, amikor azt férje iránti érzelmeiről faggatja: „Akkor mondja egyszerre őket, asszonyom, a fene tébláboljon a hátán, csak mondjon már valamit! – mérgelődött Vajda, miközben megpróbált megértő-érdeklődő arcot vágni.” A (gyakran előforduló) szabad függő beszédből is az derül ki, hogy megveti riportalanyait: „Közben az asszony orra alatt előserkenő szórszálakat nézte: bizony, Menyhárt Gizellának diszkrét kis bajsza kezdett nőni.”

Magatartásán túl Vajda készülő riportregényének a megvalósulása azért is van eleve halálra ítélve, mert a választott blokkvilág se nem érdekes, se nem emberközpontú, noha emberekről szándékszik szólni. Nem felel meg tehát a műfaji követelményeknek. A blokkalakok élete ugyanis a napi rutin, automatizmusok szerint szerveződik, ismétlődések sorozata, amik kiiktatják belőlük a magasabb rendű gondolkodást, a nemesebb emberi cselekvésre való készséget. Ennek lehet a metaforája az, hogy Vajdát mindenhol kávéval kínálják, esetleg pálinkával. A szereplők Istentől távoli, reménytelen világban vegetálnak, magányosan vagy páros magányban: „ebben a mi kis lépcsőházunkban is mennyi

felesleges küszködés van. Pedig csak rá kéne bízni Istenre a dolgokat...” – mondja Sima László. Olyan világ ez, amelyben magának Simának az állítólagos gyilkossági ügye is elsimult, tettének nincs következménye, semmi rendkívüli nem történik, a blokkerek egyhangúságban és visszhangtalanságban élnek. Vágási, a külvárosi festő műveit senki nem ismeri, négy éve egyetlen festményt sem festett, feleségéhez nincs köze, akárcsak Lajtának, aki valódi érzések és élmények hiányában virtuális valóságokban vigasztalódik, on-line élete az igazibb, a tulajdonképpenivel elveszíti a kapcsolatát. Fülel éjszakázik, Füleinének ezért igazibb társa a macska és valóságosabb az alkalmi partner Vajda Gergely, mint a két éjszakai műszak között otthon levő férje. Kalányosék a cigány voltukból fakadó kiközösítettség miatt szenvednek. Imola és István, a tanár–mérnök házaspár története talán az egyetlen vigasz, boldogságsziget a regényben, akik a napi munka és feladatok mellett figyelnek egymásra, szeretetben élnek, legalábbis ezt állítja az asszony. Retorikájának közhelyes volta azonban nemcsak az őt hallgató Vajdát, hanem az olvasót is szkeptikussá teszi, de lehet, csak azért, mert ez a szeretetkapcsolat nem jellemző a környezetükre: „Szeretem, mert megmossa a hátam a kádban, szeretem, mert nem beszél fitymálóan a szüleimről, mert lehet éjszakában nyúlóan beszélgetni velem, mert ha kell, kiporszívóz.” Egy valami mindenképpen kiemeli ezt a családot a többi közül: ha hinni lehet Imolának, beszélgetnek a férjével, ember módjára, ész- és érzelmi lényként élnek. És még valami: nem pletykálnak, nem tesznek rosszindulatú megjegyzéseket a szomszédokra. Menyhárt Gizella válási története szét is foszlatja a pillanatnyi illúziót, és visszatérít a kommunista világban épült sivár, blokkos életbe, nemkülönben a Kincsesék története is, amelyből egy alkoholista férj (az ivás mint pótcselekvés szintén a valósággal való kapcsolat elvesztésének példája) magatartása által meghatározott család hétköznapijai villannak fel. A blokklakók nem élnek emberhez méltó életet, nem élnek, hanem túlélnek: Váncsáék lottóból, szarvasgombából, Guzs, a kocsmafilozófus az albérlőjéből, Szép Jenő egy építkezési leraktnál „igazi ténfergő”, Kántorék és Kálmánék időszakos vendégmunkások külföldön, akik szinte azonnal felélik, amit keresnek, Nagy Bandi bácsi is azért vállalta el a hálátlan lépcsőház-felelősi beosztást, hogy pótolja a nyugdíját.

Ha igaz az, hogy az ember közvetlen környezete, lakásának berendezése, a benne tapasztalható rend vagy rendetlenség a lelki világának a kivételése, akkor ezek a blokkerek elsősorban nem anyagi szempontból, hanem morális-erkölcsi téren lecsúszottak, a megállíthatatlannak tűnő dehumanizáció különböző stádiumában vannak, lelkiileg torzok, és a többség semmivel sem él minőségibb életet, mint a pincében a patkány. Sőt utóbbi a gondolkodás és a lelki érzékenység magasabb fokán áll, mint sokan a lakók közül. Így bírálja az emberi közönyt: „Igazi zsonglőr vagyok. Sajnos kevesen nézik meg a produkciót. Az embereket nem érdekli az ilyesmi. (...) Engem észre sem vesznek. Pedig milyen nagy örömet okoznának egy kis tapssal!” Az emberekből hiányzik a dolgokra való rácsodálkozás képessége, nem veszik észre, hogy az elidegenedés patkánya ott van bennük. Igen, a közöny az, ami láthatatlan kötőelemként összekapcsolja őket, amire ráébred Vajda is a regény végén (és az olvasó is rájönne magától, anélkül hogy az elbeszélő Vajda tudatába helyezkedve ezt expressis verbis kimondaná!). A közöny nemcsak a szomszédok közötti lehetséges eleven kapcsolatot bénítja lagymatagsággá, egymás iránti csendes, fojtogató gyűlöletté, hanem a családokon belüli kapcsolatokat is jellemzi, sőt az egyes lakrészben lakóknak, lelki szegényeknek a közvetlen tárgyi világukhoz való viszonyulásában, a rendetlenségben, mocsokban is megnyilvánul (kivéve Lapostyúkékát, akiknél éppen a kínos tisztaság tűnik rendellenesnek), vagy – amint az imént utaltam rá – éppen maga a tárgyi világ válik a lélek rekvizitumainak képi megjelenítőjévé. A minden lakásban körbenéző Vajda mintha ezt a sivárságot mérné fel, sokszor ösztön-szinten, anélkül hogy riporter pontossággal messzemenő következtetéseket vonna le: „A lakásban penészszag volt, fintorgásra készítette.” „És bűz, pontosabban levegőtlenység, mintha napok óta nem szellőztettek volna.” „Rutinosan körbejáratta tekintetét a konyhában, a fehér laminált bútor koszos volt (...); a kagylóban pár mosatlan edény és tányér, de nem vészesen sok, a gázkályhán egy fazékban főtt valami, kifuthatott, mert gyászosan sistergett.” A lélek sivárságát, a szellemtelenséget és félműveltséget-műveletlenséget nemcsak a kosz, a rendetlenség, hanem a giccs is megjeleníti: „Világoszöld fal, méregzöld csillár, sárga függönyök. (...) Az elegáns fakarnisra szerelt rozsdabarna sötétítő a krémszín függönnyel valóban Pazar darabja volt a nappalinak, csakhogy nemigen passzolt a mályvaszín körkanapéhoz.”

A regény szereplőinek szellemi-lelki lefokozottsága a köztük levő kommunikációban is érzékelhető, abban, ahogyan beszélnek egymással, ahogyan válaszolnak Vajda kérdéseire, provokatív közbevetéseire. A felek közötti párbeszédet a gyakori elhallgatás, a mondatok végének elmaradása, a hiányos mondatok használata élőbeszédszerűvé teszi, és a verbális közlésnek ezek a sajátosságai a félreértés, a bizonytalanság, az egymás iránti bizalmatlanság, a másik irányába való tapogatódzás jelei, a közhelyes fogalmazás pedig a szereplők lelki kifinomultságának, szellemi cizelláltságának a hiányát mutatja. Íme, egy példa:

„- Ha szabad kérdeznem: miért fest?

- Hülye kérdés... Tényleg tudni akarja? - nézett vissza Vágási fintorogva.

- Hogyne! Mindig is foglalkoztatott, mi szükséges a művészé váláshoz...

- Azt magának tudni kellene... - cöccentett rosszállóan, megütközve.

- Persze-persze... - hadarta Vajda -, de minden eset más!

- Hát... az én esetemben erre a ronda, ferde orra volt szükség! (...)

- Hogyan?

- Ha ez nincs... én talán...

- Talán...?”

Ha aztán beindulhat a beszélgetés, ha Vajdának sikerül megpiszkálnia egy olyan történetet a kért fél életéből, amelyben a riportalany nem negatív figura, vagy ő a szenvedő, a sértett fél, akkor mindenki szívesen mesél, többnyire azért, hogy elterelje magáról a figyelmet, eltussolja saját múltbeli bűneit, felelősségét, vagy azért, hogy kibeszélje múltbeli sérelmeit. („Vagy inkább arról van szó, hogy szabadulni akarnak életük egy darabjától, történetüket is azért mondják el, hogy vigye el?” - teszi fel magában a kérdést Vajda Gergely.) Így tudjuk meg, hogy Lajta megromlott házassága vezetett a számítógép-függőségéhez, hogy Füleiné a férje szexuális teljesítménye és intim együttléteik ritka volta miatt frusztrált. Menyhárt Gizella panaszáradataiból is egy rossz házasság és válás története tárul fel, a Fekete Sándoréból pedig egy elfojtott, eddig szemérmesen titkolt negatív gyermekkori esemény, ami miatt rajta maradt a Lapostyúk gúnynév, és ami meghatározza nemcsak a saját, hanem egész családjá életét. A blokkerek, akiknek a saját életükről kellene beszélniük, gyakran a másikeről mesélnek szívesebben. Meg vannak ugyanis győződve arról, hogy mindig érde-

kesebb az, ami mással történik, mert a sajátjukban nincs, nem is volt semmi említésre méltó: „- Az én életem... [...] De vannak itt még különös dolgok ebben a lépcsőházban [...]. Például a másik István, a földszintről, a festő úr...” - mondja Keszeg Irma néni.

Bár blokkbarangolása során hozzászokik az állandó hiányérzet-történetekhez, a lakók történeteiből áradó kisszerűséghez, pesszimista világlátáshoz, és ennek folytán talán még azt is el tudja fogadni, amit Vikárné mond, hogy „a boldogságról nehezebb beszélni”, mert hihetlenebb, és nem is érdekli annyira az embereket (tehát a riport csak arról szólhat, ami problematikus, pikáns, ami valamilyen konfliktusról, hibáról, mulasztásról, hiányról stb. szól), Vajdát a mesélők egymásról való többlet- és másként tudása azonban teljesen összezavarja, elbizonytalanítja, sőt tönkre is teszi. Saját riporteri pozíciója elfoglalására való képtelensége, a műfaj (már korábban említett) elhibázott megválasztása mellett a főszereplő nemcsak célt téveszt („megállapította, hogy különös történettel gazdagodott, a megoldáshoz azonban nem került közelebb”), nemcsak azzal szembeül, hogy történetei nem válnak teljes narratívává (Vágási, a festő elalszik, és nem fejezi be a történetét, ezért Vajda „legyintett, újból megállapította, hogy zsákutcába jutottak”), hanem arra is rá kell döbennie, hogy nincsen teljes, végső történet. Kezdetben azzal a naiv hittel vág neki a blokknak, hogy mindaz, ami a riportalanyok beszédében megképződik, az igaz, vagyis, hogy a nyelv leképezi a valóságot. Vajdának azonban - ha nincs is ennek az elméleti tudásnak a birtokában - paradigmaváltáson kell átesnie, és rá kell jönnie: a premodernitás nyelvfelfogásához képest a nyelv nem leképzése az úgynevezett valóságnak, hanem (a későmodernitás nyelvfilozófiájának megfelelően) annak értelmezése, hogy nem történet, hanem történetek, történetváltozatok vannak, és ahány történet, annyi nézőpont és annyi nyelv által létező valóságváltozat. Így teljeseedik be Vajda riporteri sorsában az, amit Lajta László mond neki a saját világtapasztalatáról: „a valóság nem tőlünk független valami, hanem mi teremtjük. Ha egyik nem tetszik, teremtünk egy másikat.” Riport ide, riportregény oda, Vajdának is rá kell jönnie, a nyelv is úgy működik, mint Lajta online felülete, a blokkerek úgy teremtik a maguk történeteit, ahogy az ő elképzelésüknek, érdeküknek megfelel, ugyanakkor a nyelv teremt az ő kvázi-világukat. Ezért válik viszonylagossá Vajdának a Füleinével való szeretkezése is: „Ha kilép-

tem, máris egy új valóságba kerülök, melynek szemszögéből az, ami most itt történik, nem lényeges, talán nem is létezik” – tűnődik Vajda. Ebben a viszonylagosságban teremődnek számára az egyes blokker-világok, azok, amelyeket minden egyes térbe belépve megtapasztal és megért valamiképpen, ha nem is ért meg egészében. Az, hogy nem jut a teljes tudás birtokába, annak nemcsak az az oka (az is!), hogy aki „benne van a dolgok közepében, az nem lát ki belőle” (tehetne ezért, hiszen felismeri a helyzetét, de felismerését nem követi az abból következő intellektuális lépés), hanem az is, hogy a szomszédok egymásra való utalásai, egymásról szóló történetei eleve relativizálják azt, amit korábban véglegesnek és teljesnek hitt történetként hallgatott végig Vajda Gergely, amit aztán maga is valamiképpen értelmezett. A számos példa közül álljon itt egy:

„– Riportot kellene! Annyiszor gondoltam rád, annyi jó téma kerülne! Itt a lépcsőházban is. Például a Sima bá esete, amikor agyonverte az asszonyt a Krisztus-szoborral! Úgy tudom, csak öt évet kapott, mert állítólag nem volt eszénél.

– Nem úgy volt az, te! A szobor ráesett az asszonyra, amikor az öreg megpróbált beverni a falba egy szeget.

Szép Jenő furcsán, lekicsinylően nézett Vajdára:

– Te hiszel a dajkamesékben?

– Nem az enyém a dajkamese, hanem a tied a pletyka! – vágott vissza Vajda ingerülten.

– Mit gondolsz, miért költözött ide? Szégyenében, miután kiszabadult a sittről. (...)

Vajda agya eközben vadul pörgette vissza a Sima Lászlóval folytatott beszélgetés részleteit. Nem létezik, hogy végig hazudott volna az öreg! Őszintének tűnt a hite is, a megbánása is... Jó-jó, hogy az igazság közepén van, de hol a közép?”

Ennek a középnek a nem találása arra a következtetésre juttatja Vajdát, hogy a begyűjtött történetek nem tipikusak, mint ahogyan kezdetben hitte, hanem esetlegesek, tehát a riportregény létrejöttére alkalmatlanok, hiszen a nyelv realista *üzemmódja* nem működik. Sokkal inkább a viszonylagosság jellemzi, és ez engedi meg Vajdának, hogy a XVIII. fejezetben már ne az úgynevezett *tapasztalati valóság* ábrázolását kérje számon a nyelvtől, hanem a nyelv teremtő erejében bízva megalkossa Korpos Tamás és Klaudia (család)történetét (így jön létre

a riportregény megírására készülő Vajda Gergelyről szóló regényben egy fiktív történet – fikció a fikcióban), ugyanakkor ez a történetváltozatokat teremtő nyelv nem teszi Vajda számára hozzáférhetővé a megszemélyesített lépcsőház történetét. Vajda vállalkozása tehát kudarcba fullad: újságíróként az ő nézőpontjából a teljesség megragadására, külső nézőpontból (ironikusan értett) kisszerű blokkvilága megértésére irányuló törekvése nem valósul meg. Ezzel választ is kap a regény elején megfogalmazott dilemmájára: a blokknak nem lehet regénye, hozzátenném: mert nincs regényírója sem. Mintha nemcsak a lakók által elmesélt féltörténetek, történetváltozatok és az azok közötti szövevényes ellentmondások, hanem az ő fantáziája és emlékei révén szóra bírni akart tárgyi világ is összeesküdne az ellen, hogy *írói* álma megvalósuljon. Marad hát minden: töredék. Ennek a töredékeségnek az el nem fogadását metaforizálja Vajda öngyilkossági gondolata, az öngyilkosság megvalósulásának elmaradása pedig azt, hogy sem emberként, sem íróként nem képes megvalósítani önmagát, érintkezésbe kerülni az abszolútummal. Nem, hiszen ha blokkregényírói kísérletét a nálánál is kisszerűbb és általa (is) megvetett, groteszk alteregójának tekinthető Szép Jenő is megismételhetné, akkor az ő emberi-(újság)írói helye, szerepe, létezése is viszonylagosnak és esetlegesnek minősül. Vajda Gergely így nem csupán egy a többi blokker közül, hanem sorsa egy a többi, a tehetségét meghaladó vállalkozásba fogó kvázi-íróéval, akinek a célja elérése ugyanolyan messze kerül a regény végére, mint Szép Jenőnek, aki csak tervezi, hogy hozzálát egy hasonló riportregény írásához. Kettejük összehasonlítását a regény befejezésében váratlansággal ható epikai svédcsavar is indokoltá teszi, hiszen – miután megnyomja a diktafonján a Play gombot, és „Semmi, csak süket csönd.” – az is megkérdőjeleződik, hogy végigcsinálta-e az egészet, vagy csak képzelgett, tervezgetett, és ezután fog neki a munkának. A regény befejezése nyitott marad: teljesen elbizonytalanítja az olvasót abban a tekintetben, hogy amit olvasott, valóban megtörtént-e, vagy ezután fog megtörténni, esetleg újra megtörténni, mert a konok Vajda Gergely nem hagyja magát, és újrakezdi az egészet. Mindenesre a regény *Epilógusa* visszatér *A kezdet* című fejezethez, a regény önkörébe tér vissza: „Az előtérben tekintete megakadt a közköltéses listán. (...) Húsz lakrész található a lépcsőházban. És persze, van itt még a pince, a földszinten ruhaszárító (...), lépcsőház

és padlás. Ez így összesen huszonnégy. Ahány órája van egy napnak – ötlött az agyába, és a furcsa analógián elfintorodott. Aztán különös ötlete támadt...” De az már egy másik mű lesz, ha lesz, egy másik kísérlet, talán sikeres, talán nem, új és ugyanaz, valamiképpen, megismételt voltánál fogva mégis egy más és másik huszonnégy/*Huszonnégy* – Vajda Gergely számára ugyanabban a szürke világban, ugyanazokkal az alig-emberekkel, megismert képességei alapján talán végül ugyanazzal a megjósolható írói kudarccal. Negatív alteregójához képest Zsidó Ferenc számára is az alkotás újabb huszonnégy órája következik más szereplőkkel, más világgal, a mindig más és mégis azonos emberi létkérdésekkel, megalkotott szereplője sorsához képest azzal a lényeges különbséggel, hogy ahogy a *Huszonnégyet*, úgy a következő művét is sikeresen befejezi. Erre predestinálja eddigi, a *Szalmatánc*tól datálható és gazdagodó életműve. A regény befejezésében az írósgot állandó újrakezdeksként definiáló, az alkotást kísérletnek tekintő Zsidó Ferenc ugyanis (ami műve alapján akár ars poeticának is tekinthető) nem könnyű írói feladatot vállalt be: a hétköznapiság, a parlagiság, a trivialisitás, a tehetségtelenség, a blokkerség elbeszélését úgy, hogy a regény szövete ne váljék azzá, tehát hogy az elbeszélés minőségi maradjon, vagyis az elbeszélő ne azonosuljon az elbeszélte világgal. Kísérletét Zsidó sikeresen hajtja végre, de mondhatni teve a tű fokán, ugyanis a szerző a blokkervilág megjelenítéséhez az epikai szűk utat választja, ami ebben az esetben a szabad függő beszéd működtetése, és ami rendesen zavarba hozza az olvasót, és a könyv letétele után is feszültségben hagyja a kritikust. A szabad függő beszéd ugyanis egyfelől lehetőséget ad az elbeszélőnek a szereplői tudatvilágba való behelyezkedésbe, a szereplői nézőponttal való azonosulásba, ami egyfelől hitelesíti azt, hogy Vajda miként érez, lát és gondolkodik, hogyan látja egy blokker belső nézőpontból a blokker szomszédait (erre a fentiekben számos példát adtam); másfelől meghagyja az elbeszélőnek a szereplőtől való különválasztottságát, s ez az árnyalatnyi külön-lét pedig lehetőséget ad arra, hogy a narrátor külső nézőpontból reflektáljon a szereplői tudatvilágra, ironizálva a Vajda által bebarangolt blokklabirintust, és azt, hogy olykor mennyire nem képes az önálló gondolkodásra, vagyis azt láttatva, hogy olykor mennyire kisszerű tudálékosság Vajda képzelt felsőbbrendűsége saját világához való viszonyulásában. Ez a finom, ironikus distancia a *Huszonnégyben* több

ponton tetten érhető: „Eszébe jutott, hogy a pince a tudatalatti jelképe, talán nem ártana ilyenképpen is foglalkozni vele, hm...; igazából csak úgy érdemes, ez az egyetlen útja az ember megismerésének, vélte hallani a feleségét”; „Vajda tudta, ilyenkor jól jönnek az efféle szakki-fejezések, újságíróként nem esett nehezére dobálózni velük.”; „»Ez igen, Guzs!«, de ilyesmit hogy mondhatna el a lépcsőház (...) egy izgatott, szimatoló firkásznak?” Ha én regényíró lennék, az alkotás következő lépcsőházjárásában még egyértelműbben meghúznám az elbeszélő távolságtartását a Vajda típusú főszereplőtől, nehogy azzal vádoljanak meg, hogy Vajda Gergely tudálékossága, álintellektualizmusa átterjedt az elbeszélőre, mint ahogy magam sem tudtam eldönteni az alábbi szöveghelyeken: „De valamelyik lakónak (hogy kinek, sosem derült ki) ez nem tetszett (hogy miért, az sem; hiába, ez egy ilyen rejtélyes blokk), egyszerűen fogta s ledobta a szánkókat az ajtók elé.”; „az asszony öntudatlanul is vádolja a férjét és haragszik rá (teljesen irracionális módon – de a harag legtöbbször irracionális).” No, de én nem vagyok regényíró, hát ezért nem vádolhat engem senki, és remélem, azért sem, hogy bevallom: ezzel az elbeszélésben tapasztalt, bennem feszültséget, eldöntetlenséget teremtő *billegéssel*, *kettősséggel* együtt emlékezetes kortárs regény Zsidó Ferenc műve.

Komplementer folyamatok III. (alumínium)